

GJENDJA E PËRGJITHSHME NË INSTITUCIONET PARASHKOLLORE PRIVATE NË KOSOVË

Mevlude Aliu-Gashi

Instituti Pedagogjik i Kosovës

Mevlude.Aliu@rks-gov.net

Recenzente: Prof.ass.dr. Mimoza Shahini

Abstrakt

Bazuar në rëndësinë që ka edukimi në fëmijërinë e hershme dhe në gjendjen aktuale, në të cilën ndodhet ky nivel i edukimit në Kosovë, është e domosdoshme që edukimi parashkollor të ketë një vend meritore në sistemin tonë të arsimit. Edhe pse është në rritje numri i institucioneve parashkollore publike dhe private, qendrave me bazë në komunitet, institucioneve publiko-private, etj., ende është i vogël numri i fëmijëve që marrin shërbime edukative në fëmijërinë e hershme. Nevojat për institucione parashkollore janë të mëdha, ndërsa mundësitë për të përfshirë më shumë fëmijë në institucione parashkollore publike janë të vogla. Ligjërisht, përveç institucioneve parashkollore publike, lejohet hapja e institucioneve tjera parashkollore, por ato duhet t'u përmbahen kriterëve ligjore për zhvillimin e veprimtarisë edukative, sepse, përveç nevojës për të hapur institucione, është e domosdoshme që ato të ofrojnë të gjitha shërbimet dhe kushtet e nevojshme për mirërritjen dhe mirëqenien e fëmijëve.

Qëllimi i kësaj analize është identifikimi i gjendjes së përgjithshme në institucionet parashkollore private, si funksionojnë ato, trajtimi i edukimit parashkollor privat nga niveli qendror, legjislativi, dokumentet zyrtare dhe zbatimi i tyre në institucione private, kushtet që duhet të ketë institucioni për t'i zbatuar ato, me çfarë programi punojnë, a i plotësojnë kriteret ligjore, a kanë staf të kualifikuar për të realizuar punën me fëmijë etj.

Kjo analizë nuk i vlerëson arsyet dhe shkaqet pse gjendja është e tillë, por paraqet rezultatet e hulumtimit kabinetik dhe hulumtimit në terren, që, bazuar në legjislativin aktual, në mundësitë e zbatimit të tij dhe në përvojat e shteteve tjera, është bërë një përmbledhje e gjendjes për nivelin e edukimit parashkollor privat në Kosovë, si dhe të dhënat e terrenit, që sjellin rezultatet rreth funksionimit të institucioneve parashkollore private.

Hulumtimi është realizuar në 6 komuna. Mostra përbën 15% të popullacionit. Respondentët pjesëmarrës në hulumtim ishin 10 drejtoresha dhe 40 edukatore të institucioneve parashkollore private.

Sipas rezultateve të hulumtimit, ekziston korniza ligjore dhe dokumentet zyrtare që e rregullojnë edukimin parashkollor në përgjithësi dhe edukimin parashkollor privat në veçanti, por këto nuk zbatohen në përpikëri, as nga niveli qendror, as nga institucionet parashkollore private. Prandaj, ka shumë mangësi në funksionimin e këtyre institucioneve: janë 30% të institucioneve parashkollore të palicencuara, plan-programet zbatohen pa u ofruar trajnim për to, as për drejtoreshat as për edukatorët; 75% e edukatoreve punojnë - një edukatore me një grup të fëmijëve; 87% e edukatoreve punojnë nga 8 orë punë drejtpërdrejt me fëmijë, ndërsa 13% nga 8 orë e gjysmë; 13% e edukatoreve nuk kanë kualifikim adekuat për punë me fëmijë; 65% e edukatoreve nuk kanë ndjekur asnjë trajnim. Në institucionet që kanë të përfshirë fëmijë me nevoja të veçanta vetëm 30% e institucioneve kanë edukatore speciale; vetëm 10% e institucioneve janë monitoruar nga MASHT-i, janë paraqitur nevojat për trajnime, nevojat për bashkëpunim më efektiv institucion parashkollor/prind etj. Nuk ka mbështetje apo subvencionim nga shteti për këto institucione, edhe pse lejohet me Ligjin për Edukimin Parashkollor që të gjendet mundësia e mbështetjes financiare. Kjo nuk është realizuar asnjëherë, prandaj institucionet funksionojnë vetëm me buxhetin vetjak.

Kjo formë e organizimit të edukimit parashkollor në Kosovë duhet të përkrahet, të mbështetet dhe të monitorohet nga niveli qendror, për të arritur përfshirje më të lartë të fëmijëve në edukim, për të ngritur cilësinë në këtë nivel të edukimit, i cili është bazë për suksese në niveleve të tjera të arsimit.

Fjalët çelës: *Edukim, fëmijë, institucion, parashkollor, privat*

Abstract

Based on the importance of early childhood education and the current situation of education in Kosovo, it is imperative and crucial for pre-school education to have a merit place in our education system. Very few children attend this level of education. Despite the public pre-school institutions, and an increasing number of private pre-school institutions, community-based centers, public-private institutions etc., yet again the number of children receiving early childhood service is small. The needs for pre-school institutions are great, while the opportunities to include more children in public pre-school institutions are small. Legally, apart from public pre-school institutions, there might exist other pre-school institutions as well. However, the latter must abide certain legal criteria for the development of educational activities. It is necessary that they provide all the services and conditions needed for upbringing and well-being of children.

The purpose of this analysis is to identify the overall situation in private pre-school institutions; their functioning, the treatment of private pre-school education from central level, the legislation, the official documents and their implementation in private institutions,

the conditions the institutions should have in order to implement them, the program they work with, their professional staff, and so on.

This analysis does not evaluate the reasons and the causes for the current situation. It presents the results of laboratory research and ground research, where based on the current legislation, and the possibilities of its implementation and the experiences of other countries, a summary of the level of private pre-school education in Kosovo brings the results on the functioning of private pre-school institutions.

The research was conducted in six municipalities. The sample represents only 15% of the population. Ten female-principals and 40 private pre-school educators were its participants.

According to the research results, there are legal frameworks and official documents that regulate pre-school education in general and private pre-school education in particular. However, they are not strictly implemented, either from central or from private pre-school institutions. Therefore, there are many shortcomings in the functioning of these institutions. There are 30% unlicensed pre-school institutions; the curriculum is implemented without any training neither for the female-principals nor for pre-school educators; 75% of pre-school educators work - one educator with a group of children; 87% of pre-school educators work eight hours with children; while 13% for eight and a half hours. 13% of pre-school educators do not have adequate qualification; 65% of them did not attend any training at all. Only 30% of institutions involving children with special needs have special pre-school educators; 10% of institutions are monitored by Ministry of Education, Science, and Technology. There are great needs for trainings; needs for pre-school-parent effective cooperation, etc. The lack of support by the government for these institutions prevails. Although it is allowed by the Law on Pre-School Education to find the possibility of financial support, this never happens. Thus, the institutions operate only by their own budget. Pre-school education in Kosovo must be supported and monitored by the central level, in order to achieve a higher inclusion of children in education. This support would increase the quality at this level of education, which is the basis for success in the forthcoming levels of education.

Key words: *Education, children, institution, Pre-School, private.*

1. HYRJE

Gjendja e përgjithshme në arsimin parauniversitar në Kosovë, në veçanti në edukimin parashkollor, mund të themi se ende nuk është në nivelin e dëshiruar. Me edukimin parashkollor po merren vazhdimisht hartuesit e politikave arsimore në nivel qendror, duke e bërë këtë nivel të edukimit pjesë të dokumenteve dhe strategjive të arsimit parauniversitar.

Vetëm një përqindje e ulët e fëmijëve kanë mundësi të marrin shërbime edukative institucionale, por kjo gjendje nuk mund të rregullohet shpejt, për arsye se kërkon resurse humane, materiale dhe infrastrukturore. Duke munguar këto resurse, është e pamundur rritja e shpejtë e numrit të fëmijëve që do të marrin shërbime edukative institucionale. Prandaj, nga MASHT-i po bëhen përpjekje që korniza ligjore, dokumentet zyrtare dhe profesionale, të jenë në nivel. Pastaj, mbi bazën e tyre të funksionojë edukimi parashkollor. Në vitin 2011 u hartua Udhëzimin Administrativ 6/2011, për licencimin dhe regjistrimin e institucioneve parashkollore private, ndërsa në vitin 2016 MASHT-i plotësoi kriteret dhe hartoi Udhëzimin e ri Administrativ 15/2016, i cili duhet të zbatohet, ngase janë të përcaktuara të gjitha kriteret për funksionimin e një institucioni parashkollor privat.

Këto institucione themelohen nga individët dhe regjistrohen si biznese në komunë. Sipas kriterëve të UA 15/2016, bëhet kërkesa për licencim në MASHT, në Divizionin për Arsim Parauniversitar Privat. Ky divizion themelon një komision, i cili del në terren dhe e vlerëson gjendjen për secilën kërkesë që bëhet. Pas vlerësimit të gjendjes në terren dhe shqyrtimit të materialeve e dokumenteve që i bashkëngjiten kërkesës, komisioni vendos për licencim ose moslicencim të një institucioni parashkollor privat. Sipas këtij udhëzimi administrativ, neni 17, paragrafi 3, kohëzgjatja e licencës bëhet për një vit”, ndërsa rilicencimi, po sipas këtij udhëzimi, neni 19, paragrafi 1.3, bëhet për një periudhë 1 deri në 3-vjeçare”. Institucioneve parashkollore private, nëse nuk u përmbahen kriterëve, nuk u jepet licenca ose edhe institucioneve që kanë licencë mund t’u anulohet licenca, nëse institucioni paraqet ndonjë rrezik për shëndetin e fëmijëve, ose është shërbyer me mashtrime e keqpërdorime.

Ekzistojnë institucione parashkollore private që kanë licencë, që janë në pritje të saj, ose që nuk kanë licencë fare.

Sa i përket programit të punës së këtyre institucioneve, sipas të njëjtit udhëzimi administrativ, neni 4, paragrafi 4.22, është e përcaktuar të punohet me planet dhe programet e MASHT-it. Rezultatet tregojnë që ky paragraf i UA respektohet dhe se institucionet zbatojnë planet dhe programet e MASHT-it, por asnjëherë nuk u është ofruar trajnim si të zbatohen ato, edhe pse MASHT-i i obligon që t'i zbatojnë në praktikë.

Gjendja e tillë kërkon trajtim më real dhe më profesional, prandaj Instituti Pedagogjik i Kosovës e ka realizuar këtë hulumtim, përmes të cilit paraqiten rezultatet se si funksionojnë këto institucione parashkollore private.

Duke e parë si shumë të rëndësishëm edukimin dhe zhvillimin e fëmijëve në fëmijërinë e hershme dhe nevojën për edukim sa më cilësor, këto rezultate dhe rekomandime do të shërbejnë për të gjithë aktorët që merren me edukimin parashkollor, në përgjithësi, dhe me edukimin parashkollor privat në veçanti

2. KONTEKSTI TEORIK

Edukimi dhe kujdesi ndaj fëmijëve kanë ekzistuar në çdo shoqëri dhe janë ndryshuar krahas me zhvillimin dhe ndryshimin në shoqëri.

Për rëndësinë e edukimit parashkollor kanë dhënë mendimet e tyre edhe filozofë, psikologë e pedagog të kohës, duke theksuar rolin dhe rëndësinë e edukimit parashkollor. Edhe sot e kësaj dite janë të rëndësishme dhe aktuale mendimet e tyre, të cilat e kanë pasuruar praktikën e edukimit parashkollor. Zhvillimi i edukimit parashkollor kalon nëpër disa etapa, duke filluar me Platonin, Aristotelin dhe Kuintilianin. “Dallimet kryesore në pikëpamje të tyre janë se Platoni më tepër kërkoi hapjen e institucioneve shoqërore, ndërsa Aristoteli dhe Kuintiliani ishin për edukimin në familje” (Rexhepagiq, 2002, f. 115).

Në etapa të tjera kohore, më vonë, me edukimin parashkollor u morën:

Komenski, Rusoi, Pesatloci, Frebeli, Oveni, Montesori, etj. Këta pedagogë, krahas me edukimin parashkollor institucional kanë theksuar rolin e edukimit në familje.

Fridirh Frebel e arsyeton nevojën e themelimit të institucioneve parashkollore. Ai hapi kopshtin e parë në Gjermani, në vitin 1837, e pastaj ato u përhapen në shtete të tjera të Evropës e më vonë edhe në Amerikë. “Fëmijët e vegjël janë si lulet; ata janë të ndryshëm dhe kanë nevojë për kujdes, por secili është i bukur dhe i lavdishëm vetëm kur shihet në bashkësinë e fëmijëve të tjerë”. (Trumbauer, 2005, f. 46).

Po ashtu, rëndësinë e edukimit parashkollor në institucion e paraqet edhe Montesori: “Edukimi në kopsht mund të përqendrojë vëmendjen e fëmijëve mbi sende të veçanta, që saktësojnë se sa e ka të zhvilluar ai në vetvete dashurinë për natyrën, ose që të rizgjerojnë tek ai ndjenja të fshehta apo të zhdukura. T’i japësh arsye për të vepruar dhe njëkohësisht njohuri që e tërheqin atë, pikërisht këtu, ashtu si edhe në çdo degë tjetër, qëndron mundësia e edukimit në kopsht”. (Montesori, përkthyer në shqip, 2009, f. 76).

Ndërsa, nga autorët shqiptarë dallohet Aleksandër Xhuvani, i cili dha kontribut në zhvillimin e edukimit parashkollor. “Ai analizon cilësitë anatomiko-fiziologjike në moshën parashkollore, nevojën e zhvillimit të shqisave, parafytyrimeve, të imagjinatës, të folurit në këtë moshë, thekson rolin e lojës, të kushteve natyrore dhe të ushqimit për edukimin fizik të fëmijës. Sado që më shumë përshkruan edukatën parashkollore në familje, ai nuk e mohoi as rolin e kopshteve fëmijërore dhe propozoi themelimin e tyre” (Rexhepagiq, 2002, f.118).

Teoritë e zhvillimit të fëmijëve paraqesin rëndësinë e edukimit në moshën e fëmijërisë së hershme, duke u kushtuar rëndësi stadeve të zhvillimit, fushave të zhvillimit, të mësuarit të fëmijët, mjedisit ku zhvillohet fëmija etj. Është vërtetuar se periudha parashkollore ka rëndësi të jashtëzakonshme në zhvillimin e mëvonshëm të njeriut, ngase kjo moshë ka pasuri të mëdha mendore, të cilat po që se nuk zhvillohen në këtë moshë mund edhe të humbin.

Sipas Robert Fulghum, “gjithçka që unë me të vërtetë duhet të di e kam mësuar në kopshtin e fëmijëve”. Ai rëndësinë e edukimit parashkollor në institucion e paraqet kështu: “Nuk i mësova në shkollën e mesme, por në kopshtin e fëmijëve këto gjëra. Ndani gjithçka me të tjerët, luani drejt, mos i goditni njerëzit, vendosni gjërat atje ku i keni gjetur, pastroni rrëmujën tuaj, mos i merrni gjërat që nuk janë tuajat, thoni se ju vjen keq kur e lëndoni dikë, lani duart para se të hani, ushqimi i ngrohtë dhe qumështi të ftohtë janë të mirë për ju, jetoni një jetë të ekuilibruar. Disa mësoni, disa vizatoni, pikturoni, këndon, kërceni dhe luani, e disa punoni çdo ditë, merrni një sy gjumë çdo pasdite, jeni të vetëdijshëm që mund të ndodhin çudi; rrënjët zbresin dhe bima rritet dhe askush me të vërtetë se di se si ose pse, por ne të gjithë jemi kështu...” (Jacobs & Crowley, 2010, f. 5).

“Gjatë viteve, hulumtuesit kanë vazhduar të konfirmojnë rëndësinë e edukimit dhe lojës, ndër mënyrat më të mira për fëmijët e kopshteve për të mësuar dhe për të përmbushur standardet. Shumë nga teoricienët tanë të lartë të arsimit kanë theksuar fuqinë e lojës për mësimin e fëmijëve, duke përfshirë: Piaget, Dewey, Brunner dhe Vygotsky, që lojën e quajtën "veprimtarinë edukative preeminente (më të spikatur)" për fëmijët tanë” (Berk&Winsler,1995, f. 57).

“Kopshti shpesh shihet si fillimi i viteve të shkollës dhe mund të vendosë tonin për të ardhmen arsimore të fëmijëve” (Jacobs & Crovelly, 2010, f. 7).

Rëndësia e edukimit në fëmijërinë e hershme është e pakontestueshme dhe investimi në edukimin e fëmijës në fëmijërinë e hershme është investim në të ardhmen e fëmijës dhe të shoqërisë, prandaj të gjithë aktorët që merren me edukimin në Kosovë duhet të gjejnë mënyrën se si të ngrihet në nivelin e duhur edukimi parashkollor, pavarësisht në çfarë forme organizohet: është institucion publik, privat, qendër me bazë në komunitet, klasë parafilllore etj.

Edukimi në fëmijërinë e hershme në Kosovë po kalon nëpër një rrugë me suksese, por edhe me sfida, që shpeshherë janë të patejkalueshme. Kjo ndodh për arsye se ky nivel i edukimit është lënë anash nga niveli lokal dhe qendror për vite të tëra pas luftës. Mospërfshirja e mjaftueshme në strategji e në dokumente zyrtare, për disa vite me radhë, ndarja e pamjaftueshme e

buxhetit, mosinvestimi në infrastrukturë, duke e nënvlerësuar si edukim jo i obliguar, pa një shqyrtim real të gjendjes, pa një analizë që do të nxirrte në pah, që ky nivel i edukimit ndihmon cilësinë e niveleve tjera të arsimit.

Parimet e edukimit parashkollor në Kosovë, të përcaktuara në Ligjin për Edukimin Parashkollor dhe mbi to të bazuara të gjitha dokumentet zyrtare dhe profesionale, shërbejnë si udhërrëfytes që orienton edukimin parashkollor në Kosovë. Përmes këtyre parimeve prezantohet rëndësia e edukimit parashkollor: (a) Barazia; (b) Gjithëpërfshirja; (c) Demokracia; (d) Autonomia e personelit; (e) Profesionalizmi dhe përgjegjësia; (f) Mundësitë e barabarta për fëmijët dhe prindërit, duke marrë parasysh ndryshimet në mes të fëmijëve; (g) E drejta për të qenë ndryshe; (h) Zhvillimi i gjithanshëm i personalitetit të fëmijëve” (Ligji Nr. 02/L-52, 2006, f. 3).

Vitet e fundit, me edukimin në fëmijërinë e hershme po merren më seriozisht instancat qendrore dhe lokale, si dhe po rritet vetëdijesimi edhe te prindërit dhe komuniteti për këtë nivel të edukimit. Prandaj, për të arritur përfshirje më të lartë të fëmijëve të moshave 0-6 vjeç në edukim dhe për të ngritur cilësinë në edukimin e fëmijërisë së hershme, janë hartuar ligje, udhëzime administrative, standarde të përgjithshme, standarde zhvillimi, Kurrikula 3-6 vjeç, e tani është në hartim e sipër edhe Kurrikula Bërthamë për fëmijët e moshës 0-5 vjeç.

Duke marrë parasysh se përfshirja më e lartë e fëmijëve në edukimin e fëmijërisë së hershme nuk është një zgjidhje e shpejtë, atëherë MASHT-i hartoi Udhëzimin Administrativ, me të cilin rregullohet funksionimi, licencimi dhe regjistrimi i institucioneve parashkollore private.

Sipas këtij udhëzimi, janë të përcaktuara të gjitha kriteret për të funksionuar si duhet një institucion parashkollor privat, si: kushtet e përgjithshme, kushtet ligjore, kushtet kadrovike, kushtet financiare, objekti-hapësira, dokumentacioni, organizimi i brendshëm i mjedisit, mjedisi i jashtëm, kualifikimi i edukatoreve, sigurimi i fëmijëve, ushqimi, ekzaminimi i gjendjes shëndetësore të personelit, gjendja shëndetësore e fëmijëve, dhënia e licencës institucionit, regjistrimi i tyre etj.

Në Kosovë janë vetëm 43 institucione parashkollore publike dhe nevojat për të përfshirë më shumë fëmijë në këtë nivel të edukimit janë të mëdha. Në këto institucione janë kushtet standarde për fëmijët dhe pagesa për një fëmijë nuk është shumë e lartë. Numri i institucioneve parashkollore private të licencuara e kalon dyfishin e numrit të institucioneve parashkollore publike. Disa nga këto institucione nuk i kanë kapacitetet për të pranuar numër të madh të fëmijëve, sepse shumë nga këto institucione janë nëpër objekte të adaptuara. Pagesa për një fëmijë në institucione parashkollore private është shumë më e lartë se në ato publike. Pastaj, shumë nga këto institucione nuk pranojnë numër të nevojshëm të edukatoreve dhe një edukatore punon me një grup fëmijësh për tetë orë ose edhe më shumë, ndërsa sipas Udhëzimit Administrativ 19/2016 - për përfshirjen e fëmijëve në institucione parashkollore në nenin 5 të këtij udhëzimi, përcaktohet raporti edukatore/fëmijë, si dhe në institucione parashkollore duhet të jenë nga 2 edukatore në grup. Krahas kushteve dhe profesionalizmit, rezulton edhe cilësia në edukimin e fëmijëve. Këto institucione nuk kanë qëndrueshmëri, sepse gjithçka është bërë nga vetëfinancimi dhe pa mbështetje institucionale, edhe pse Ligji për Edukim Parashkollor, në nenin 27, e lejon financimin e këtyre institucioneve nga MASHT-i dhe nga komunat.

Lidhur me edukimin parashkollor privat, nuk është bërë ndonjë hulumtim më parë dhe nuk ka të dhëna se si realizohet edukimi në institucionet parashkollore Private, prandaj rezultatet e këtij hulumtimi do të shërbejnë për të gjithë ata që kanë interes për këtë nivel të edukimit dhe që kanë e obligim përkrahjen dhe mbështetjen e edukimit parashkollor, si nga niveli qendror, lokal, komuniteti, prindërit etj.

Arsimi privat në shtetet e zhvilluara, sikur edhe arsimi publik, vlerësohen pjesë e njëjtë e sistemit të edukimit. MASHT-i po bën përpjekje që ky nivel i edukimit të jetë i njëjtë me edukimin publik, por ende ka dallime të theksuara në praktikë, në punën që organizohet në këto institucione private. Nuk mund të bëjmë krahasime për zhvillimin dhe edukimin parashkollor privat tek ne me atë të shteteve të tjera, përkundër përpjekjeve, por përvojat e këtyre shteteve mund të shërbejnë si praktika të mira, që në të ardhmen mund të realizohen edhe tek ne.

Në Angli edukimi parashkollor organizohet në institucione parashkollore publike dhe private dhe përfshin fëmijët e moshës 3-5 vjeç, ndërsa me kujdesin dhe edukimin e fëmijëve 0-3 vjeç merren institucionet lokale. Ka më shumë institucione parashkollore private sesa institucione publike dhe këto institucione private subvencionohen nga shteti për një shumë të caktuar të shpenzimeve.

Në Francë edukimi parashkollor organizohet në institucione parashkollore publike dhe private, për fëmijët e moshës 3- 6 vjeç, ndërsa për fëmijët e moshës 3 muaj deri në 3 vjeç kujdesi dhe edukimi realizohen në çerdhe publike, që janë nën administrimin e bashkive dhe në të ashtuquajturat çerdhe në familje dhe janë të organizuara në këtë mënyrë: Një dado profesioniste mund të pranojë deri në katër fëmijë në shtëpinë e saj. Edhe pse organizohet në familje, ky lloj i organizmit të edukimit dhe kujdesit për fëmijën ka bazë ligjore dhe është përgjegjësi e bashkisë, ka kriteret për realizim të punës dhe nga bashkia monitorohen për programin që realizojnë dhe për mirëqenien e fëmijëve.

Franca njihet si shteti me përqindjen më të lartë të nënave të punësuar në Evropë dhe kjo bëhet e mundur për arsye të ofrimit të kushteve të mira për edukim dhe përkujdesje të fëmijëve të tyre.

Në Kroaci edukimi parashkollor organizohet në institucione publike dhe private. Institucionet parashkollore private përbëjnë 35% të institucioneve të përgjithshme. Ofrohen programe tërëditore dhe gjysmëditore për fëmijët nga mosha 6 muaj deri në 6 vjet. Ka institucione parashkollore private të themeluara nga individët, ka të atilla që themelohen nga ndonjë institucion fetar apo edhe nga komuniteti, si dhe nga organizata e shoqata të ndryshme.

Këto vende kanë arritur të kenë një sistem të qëndrueshëm të arsimit në përgjithësi, si dhe të edukimit parashkollor në veçanti, por kjo nuk do të thotë që këto përvoja janë të paarritshme për sistemin tonë në Kosovë. Vetëm duhet përkushtim dhe punë më e madhe, duke filluar nga vetëdijesimi dhe përkushtimi i prindit për mirëqenien e fëmijës e deri tek instancat më të larta shtetërore, për arsye se është e nevojshme që ky nivel i edukimit të zërë vendin e merituar.

Përvojat e shteteve të zhvilluara për edukimin parashkollor privat, e që mund të jenë të përshtatshme për kushtet dhe mundësitë tek ne, do të ndihmonin hartuesit e politikave të ndërmarrin hapa konkretë për të mbështetur këtë formë të organizimit të edukimit parashkollor, duke marrë parasysh që frekuentimi i institucioneve parashkollore private me fëmijë dita-ditës po rritet.

Bazuar në rezultatet e përgjithshme të këtij hulumtimi, edukimi parashkollor privat është i rregulluar ligjërisht, por zbatimi në praktikë ka mangësi, sepse institucionet parashkollore private nuk kanë mbështetje profesionale nga niveli qendror, nuk kanë mbështetje financiare (ose subvencionim) nga shteti, nuk kanë monitorim të vazhdueshëm, që do të ndihmonte në ngritjen e cilësisë, edukatorët kanë pagesë të ulët dhe orar të gjatë të punës, këto institucione varen vetëm nga të pagesat që bëhen për fëmijët.

Nëse marrim parasysh çmimet që paguajnë prindërit për një fëmijë në një institucion privat, janë dyfish, e në disa raste trefish më të larta se në institucionet publike. Kjo duhet të rezultojë me plotësimin e kriterëve të parapara për funksionim të këtyre institucioneve dhe për qëllimin më të mirë, mirëqenien e fëmijëve që marrin shërbime kujdesi dhe edukimi në to.

3. QËLLIMI

Të identifikohet gjendja e përgjithshme në institucionet parashkollore private, funksionimi i tyre dhe realizimi i edukimit parashkollor në këto institucione.

4. PYETJET E HULUMTIMIT

4.1. Si funksionon edukimi parashkollor në IP private?

- A janë të licencuara?

- Me çfarë programi e realizojnë edukimin parashkollor këto institucione?
- Kujt i përgjigjen institucionet parashkollore private për punën që e realizojnë?

5. METODOLOGJIA

5.1 Modeli i hulumtimit

Hulumtimi është përshkruar dhe vlerësues, si dhe karakterizohet nga qasja kualitative dhe kuantitative.

5.2. Popullacioni dhe mostra

Hulumtimi është realizuar në 6 komuna (Prishtinë, Gjilan, Pejë, Ferizaj, Lipjan dhe Fushë-Kosovë).

Sipas të dhënave që kemi marrë nga Divizioni për Arsim Privat - DAP, në MASHT, në kohën kur është përcaktuar mostra ishin gjithsej 68 institucione parashkollore private të licencuara dhe 263 edukatore. Bazuar në këto të dhëna, është përcaktuar mostra, që përbën 15% të popullacionit. Respondentët pjesëmarrës në hulumtim ishin 10 drejtoresha dhe 40 edukatore të institucioneve parashkollore private.

5.3. Instrumentet dhe metodat

Instrumentet që janë përdorur në këtë hulumtim janë:

- Pyetësor për drejtoresha të institucioneve private;
- Pyetësor për edukatore të institucioneve parashkollore private.

5.4. Procedura e mbledhjes së të dhënave

Hulumtimit në terren i ka paraprirë një analizë kabinetike e literaturës lidhur me edukimin parashkollor në përgjithësi dhe edukimin parashkollor privat në veçanti. Janë hulumtuar edhe përvojat e shteteve të tjera lidhur me realizimin e edukimit parashkollor privat. Pastaj janë përgatitur pyetësorët për të mbledhur të dhënat në terren. Respondentët janë njoftuar me kohë për qëllimin e hulumtimit. Pyetësorët janë dërguar në institucione parashkollore private dhe janë realizuar me drejtorët/drejtoreshat dhe me nga katër edukatore nga secili institucion që është përfshirë në mostër.

5.5. Procedura e analizës së të dhënave

Është hartuar një platformë për futjen e të dhënave. Secili instrument është koduar sipas shtresës së mostrës. Është bërë përpunimi i të dhënave edhe me përshkrim narrativ dhe një pjesë edhe me grafikone, paraqitja e rezultateve të hulumtimit.

6. REZULTATET

6.1. Rezultatet e hulumtimit, të realizuara me drejtoreshat e institucioneve parashkollore private

Nga mostra e përfshirë në hulumtim me drejtoreshat e institucioneve parashkollore private, rezultatet paraqiten kështu:

Të gjitha institucionet parashkollore private janë të regjistruara si biznese, në Agjencinë për Regjistrimin e Bizneseve, që është në kuadër të Ministrisë së Tregtisë dhe të Industrisë, e cila agjenci funksionon nëpër të gjitha komunat, ndërsa vetëm 70% e institucioneve janë të licencuara nga MASHT-i, ndërsa 30% janë të palicencuara.

Këto 10 institucione, që janë përfshirë në hulumtim, kanë 880 fëmijë, të grupmoshave nga 6 muaj deri në 6 vjet, dhe janë 67 edukatore që punojnë me këta fëmijë. Ky rezultat tregon që numri i fëmijëve të përfshirë në këto institucione është i madh dhe po ashtu numri i edukatoreve të punësuar, prandaj ky tregues do të duhej të kishte ndikim te niveli qendror, që të mbështesë këtë formë të organizmit të edukimit parashkollor, sepse ky nivel i edukimit mund të ndikojë në rritjen e përqindjes së përfshirjes së fëmijëve në edukim parashkollor institucional, që është prioritet i MASHT-it dhe nevojë e shoqërisë.

Drejtoreshat, që janë edhe pronare të këtyre institucioneve, janë 70%, ndërsa 30% janë vetëm drejtoresha, ndërsa pronarë është dikush tjetër. Përgatitja profesionale e tyre është: 40% me Fakultet të Psikologjisë, 30% me Fakultet të Edukimit; 20% me Fakultet të Pedagogjisë dhe 10% me Fakultet të Filologjisë - Letërsi dhe Gjuhë shqipe).

Drejtoreshat u deklaruan që veprimtarinë edukative në institucionet e tyre e bazojnë në Kurrikulën e Edukimit Parashkollor 3-6 vjeç dhe në Standarde të Zhvillimit dhe të Mësuarit në Fëmijërinë e Hershme 0-6 vjeç. Sipas Udhëzimit Administrativ 15/2016, neni 4, paragrafi 4.22, është e përcaktuar të punohet me planet dhe programet e MASHT-it. Rezultatet tregojnë që ky kriter respektohet dhe se institucionet i zbatojnë planet dhe programet e MASHT-it, por asnjëherë nuk u është ofruar trajnim si të zbatohen ato, prandaj për këtë është e nevojshme të realizohet një hulumtim tjetër, që do të merrej me cilësinë e programeve dhe të planeve që zbatohen në këto institucione.

Sipas rezultateve, 40% e drejtoreshave nuk kanë asnjë trajnim profesional për punën që e realizojnë dhe 60% kanë gjetur vetë mundësinë të ndjekin trajnime për punë me fëmijë, por nuk janë trajnuar asnjëherë për udhëheqje arsimore, detyrë të cilën e aplikojnë. Nuk janë organizuar asnjëherë trajnime nga MASHT-i për drejtoreshat e institucioneve parashkollore private.

Të gjitha institucionet e përfshira në hulumtim kanë të angazhuar shërbim profesional (pedagog, psikolog), ndërsa vetëm 20% kanë edhe mjek - pediatër.

Në 70% të institucioneve parashkollore private punojnë nga një edukatore me një grup të fëmijëve, ndërsa në 30% të institucioneve punojnë nga dy edukatore me një grup të fëmijëve. Kjo tregon që nuk ka kushte të njëjta të punës për edukatorët, as në të gjitha institucionet private, e nuk mund të bëjmë krahasime me institucione publike. Ky kriter përcaktohet në Udhëzimin Administrativ 19/2016, neni 5, pika 12, ku theksohet: “Çdo grup edukativ duhet të ketë dy edukatore në institucionet parashkollore me kohë qëndrimi të plotë, për çdo grup edukativ”.

Edhe pse rezultatet e para paraqesin bashkëpunim në nivel të lartë të institucionit me prindërit, mënyra e pranim-dorëzimit të fëmijëve në institucion nuk tregon një nivel të tillë. Sepse 60% e këtyre institucioneve bëjnë pranim-dorëzimin e fëmijëve në korridor të institucionit, në hyrje të objektit 40%, ndërsa tek dhoma (klasa) e fëmijëve nuk pranohen as nuk dorëzohen fëmijët në asnjë institucion. Ky mund të jetë një tregues se prindërit nuk kanë qasje tek klasa ku fëmijët e tyre kanë qëndrim ditor.

Në 50% të këtyre institucioneve janë të përfshirë fëmijë me nevoja të veçanta dhe në 70% të atyre që kanë këta fëmijë të përfshirë punon e njëjta edukatore që punon edhe me të gjithë fëmijët e tjerë, pa asistente ndihmëse ose edukatore speciale, ndërsa 30% kanë edukatore speciale që i ndihmon edukatores në grup me fëmijët e tjerë.

Sa u përket kamerave që aplikohen në disa nga institucionet parashkollore private, në ato që janë hulumtuar janë 70% të atyre që kanë të instaluar kamera dhe 30% nuk kanë të instaluar kamera. Në institucionet që kanë të instaluar kamera, 60% prindërit e fëmijëve kanë qasje ‘online’ dhe mund të përcjellin fëmijën e tyre gjatë gjithë kohës, 40% prindërit nuk kanë qasje ‘online’, por shfrytëzohet vetëm brenda institucionit. Sipas udhëzuesit për kriteret e vëzhgimit me kamera në institucionet arsimore, lejohet vendosja e kamerave në institucionet parashkollore, në vendet e caktuara dhe brenda dhomës së aktiviteteve, por për të pasur prindërit qasje ‘online’ duhet marrë pëlqimi i të gjithë prindërve. Nëse disa prindër nuk e japin pëlqimin, atëherë atyre fëmijëve duhet siguaruar dhomë (klasë) e veçantë, e jo të vëzhgohen nga kamerat. Prandaj institucionet duhet pasur parasysh këtë kriter kur të përdorin kamerat ‘online’, në mënyrë që të kenë pëlqimin e të gjithë

prindërve ose t'u krijohen kushte atyre fëmijëve që prindërit e tyre nuk japin pëlqimin për qasje 'online'.

Opinionet e drejtoreshave janë:

- Të kenë trajtim të njëjtë nga Ministria e Arsimit, e Shkencës dhe e Teknologjisë, sikur edhe institucionet parashkollore publike, sepse qëllimi është i njëjtë - mirëqenia e fëmijëve të moshës 0-6 vjeç;
- T'u jepet mundësia që të përfshihen në trajnime që organizohen nga programet e akredituara nga MASHT-i për drejtoreshat dhe edukatorët;
- Të respektohen kriteret e njëjta për licencim për të gjitha institucionet;
- Të kenë çmime më të ulëta për shpenzimet e rrymës, ujit etj.

Këto rezultate dhe opinione, të dalta nga hulumtimi, mund të na shërbejnë si rekomandime për nivelin qendror, për nevojën e mbështetjes së kësaj forme të organizimit të edukimit parashkollor.

6.2.Rezultatet e hulumtimit të realizuar me edukatorët e institucioneve parashkollore private

Bazuar në hulumtimin e realizuar me edukatorët e institucioneve parashkollore private, kemi këto rezultate:

Nga mostra e përzgjedhur për hulumtim, të gjitha edukatorët janë deklaruar se nuk kanë vështirësi në realizimin e punës së tyre dhe që kanë materiale didaktike të mjaftueshme për punë.

Sipas rezultateve, përgatitjet profesionale të edukatoreve që punojnë në këto institucione parashkollore private janë:

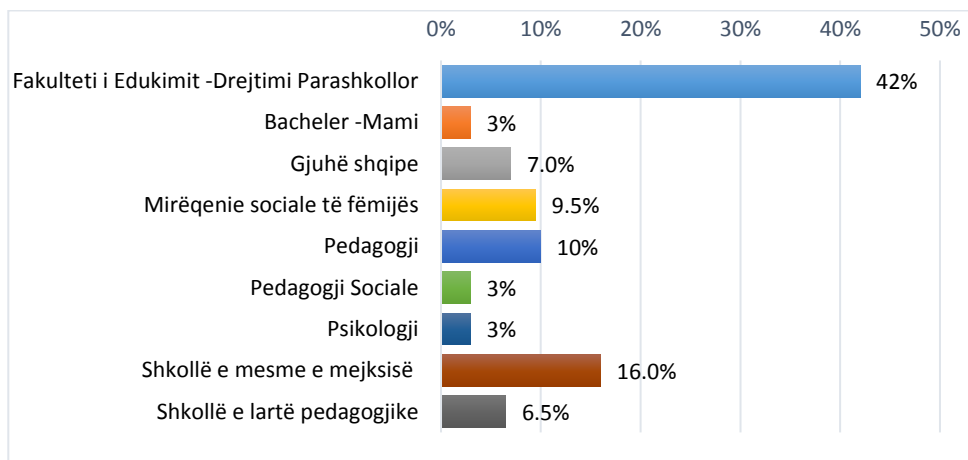

Figura 1. Përgatitja profesionale e edukatoreve

Pra, në institucionet parashkollore private 13% e edukatoreve janë pa kualifikim adekuat (Gjuhë shqipe, Psikologji, Pedagogji sociale) dhe kjo gjendje mund të ndikojë në cilësinë e edukimit që marrin fëmijët. Kriteret për të qenë edukatore që punon me fëmijët e moshës 0-3 vjeç dhe edukatore që punon me fëmijët 3-6 vjeç janë të përcaktuara me Ligjin për edukim parashkollor dhe me Udhëzimin Administrativ 6/2015 për normativin mbi kuadrin profesional të arsimit të përgjithshëm. Prandaj, këto kritere duhet të respektohen nga institucionet parashkollore private, të monitorohen nga MASHT-i dhe të jenë kusht për licencim të institucionit.

Prej 65% të edukatoreve nuk kanë ndjekur asnjë trajnim, ndërsa 35% e edukatoreve kanë gjetur vetë mundësinë që të trajnohen në programe të ndryshme trajnimi, pa mbështetjen e MASHT-it. Duke marrë parasysh që institucionet parashkollore private janë të obliguara të punojnë me programin zyrtar dhe të zbatojnë dokumentacionin zyrtar që harton MASHT-i, edukatoreve asnjëherë nuk u është ofruar mundësia të ndjekin trajnime si të realizohen në praktikë këto programe dhe dokumente zyrtare, siç e kanë pasur mundësinë të ndjekin trajnime të tilla drejtoreshat dhe edukoret e institucioneve parashkollore publike. Prandaj, ato edhe kur fillojnë t'i zbatojnë mund të ketë paqartësi dhe probleme në zbatim, sepse

nëse u ofrohet vetëm materiali, dokumenti, programi etj., pa ofrim të trajnimit se si të realizohet, atëherë nuk do të ketë sukses në zbatim.

Të gjitha edukatorët i kanë paraqitur si shumë të nevojshme trajnimet për punën që e realizojnë dhe si më të domosdoshme që ballafaqohen në punën e përditshme i kanë paraqitur këto nevoja për trajnim:

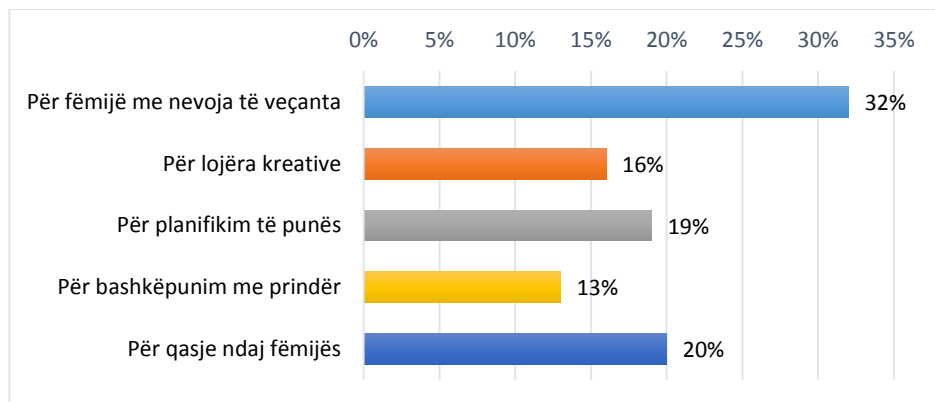

Figura 2. Nevojat për trajnim

Duke marrë parasysh që në 50% të institucioneve parashkollore ka të përfshirë fëmijë me nevoja të veçanta dhe edukatorët duhet të punojnë me të gjithë fëmijët e grupit, e kanë paraqitur si të nevojshëm trajnimin për fëmijë me nevoja të veçanta, por edhe trajnime të tjera, për të cilat kanë nevojë, sepse ballafaqohen me sfida në punën e tyre.

Rezultati i hulumtimit lidhur me metodologjinë, përmes së cilës edukatorët realizojnë aktivitetet e tyre, është paraqitur në figurën 2:

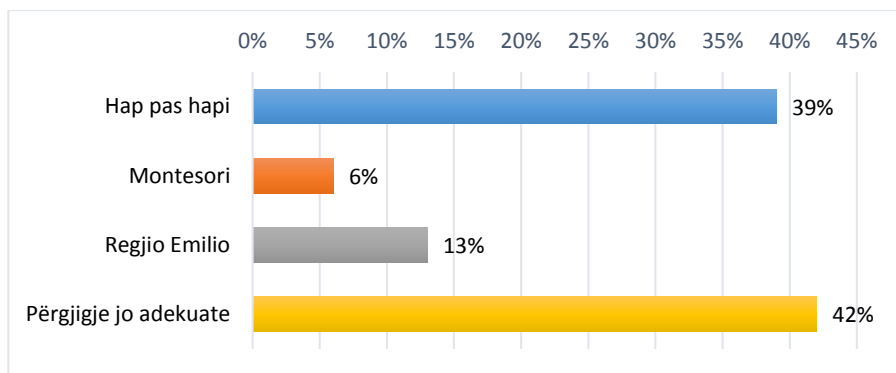

Figura 3. Metodologjitë për realizimin e aktiviteteve

Ky rezultat paraqet njohuritë që marrin edukatorët gjatë kualifikimit të tyre në fakultet, paraqet mundësinë e trajnimeve për punën që realizojnë, paraqet mundësinë e përvojave të mira dhe është pasqyrë e gjendjes jo të mirë të këtyre institucioneve parashkollore, sepse 42% e edukatoreve kanë dhënë përgjigje jo adekuate për metodologjinë, duke e ngatërruar atë me Kurrikulën, standardet, fushat e kurrikulës etj.

Në këto institucione, 87% e edukatoreve punojnë nga tetë orë, ndërsa 13% punojnë nga tetë orë e gjysmë. Edhe orari i punës së drejtpërdrejtë të edukatores me fëmijë dhe orari i përgatitjes dhe planifikimit për punë janë të përcaktuar në nenin 5, pika 12, të Udhëzimit Administrativ 19/2016, për përfshirjen e fëmijëve në institucione parashkollore, e që sipas tij norma e plotë e edukatores është 6 orë punë të drejtpërdrejtë me fëmijët dhe 2 orë përgatitore në ditë, që d.m.th. 30+10 orë në javë. Pagesat e edukatoreve në institucione private janë më të ulëta se në institucione parashkollore publike, ndërsa orari i punës së tyre me fëmijë është më i gjatë. Ky është një diskriminim, sepse ato realizojnë të njëjtën punë, kanë të njëjtin kualifikim, vetëm pse është institucion privat ato kanë orar më të gjatë e pagë më të vogël.

Është theksuar më lart se në 70% të institucioneve që janë përfshirë në hulumtim janë të vendosura kamerat, prandaj 36% e edukatoreve kanë dhënë përgjigje që kamerat e lehtësojnë punën e tyre, ndërsa 64% e edukatoreve përgjigjen që kamerat as nuk e lehtësojnë dhe as nuk e vështirësojnë punën

e tyre dhe asnjë rast nuk është deklaruar që kamera i pengon në punën e tyre. Sa u përket kamerave, duhet respektuar Udhëzimi për vendosjen e kamerave në institucione edukative dhe në të kundërtën të merren masa nga institucionet përgjegjëse. Është e nevojshme që në të ardhmen të hulumtohet sa zbatohet Udhëzimi për vendosjen e kamerave.

Në 90% të edukatoreve janë deklaruar se monitorohen nga drejtoresha për punën që e realizojnë, ndërsa 10% janë deklaruar se monitorohen nga drejtoresha dhe nga inspektorët e Arsimit nga MASHT-i. Ky rezultat tregon përkushtimin e ulët të nivelit qendror për edukimin parashkollor privat dhe vetëm 10% e institucioneve kanë dhënë përgjigje se janë monitoruar nga MASHT-i.

Sa i përket bashkëpunimit gjatë planifikimit të punës, 70% janë deklaruar se bashkëpunojnë me drejtoreshën, 20% bashkëpunojnë me drejtoreshën dhe me pedagogun dhe vetëm 10% bashkëpunojnë me edukatorët e tjera të institucionit dhe me prindërit.

Bashkëpunimi i edukatores me prindërit për planifikim të përmbajtjes edukative me fëmijë është i rëndësishëm, sepse edukatorët me përvojat e tyre dinë çfarë duhet planifikuar, sepse i kanë fëmijët në grup dhe duhet t'ua përshtatin planin e punës fëmijëve që kanë në grup, por edhe prindërit kanë qëllime, ide, vlera, dëshira për fëmijët e tyre, njohin mirë çfarë dinë dhe mund të bëjnë fëmijët e tyre etj.

Edukatoret mund të angazhojnë prindërit të jenë pjesë e planifikimit të përmbajtjeve edukative, por edhe prindërit mund të ofrojnë ide për diskutime në grup dhe mund të japin ekspertizë për përmbajtjen. Prandaj, bashkëpunimi me prindër në planifikimin e punës me fëmijë në vetëm 10% të institucioneve tregon që niveli i bashkëpunimit të edukatores me prindër është tepër i ulët.

Opinionet e edukatoreve kanë qenë se puna e edukatores është pak e lodhshme, por njëkohësisht sjell edhe kënaqësi, sepse punojnë me fëmijët dhe rezultatet e punës shihen çdo moment.

7. REKOMANDIMET

- Të bashkëpunojë MASHT-i me komunat për të mos lejuar funksionimin e institucioneve parashkollore private vetëm me certifikatën e regjistrimit të biznesit, ose edhe fare pa të, pa bërë as kërkesën për licencim në MASHT, të palicencuara etj., sepse këto institucione nuk i japin llogari askujt, vetëm përfitojnë nga pagesat e fëmijëve. Nevojat e prindërve për të dërguar fëmijën në institucion janë të ndryshme, por ata janë fëmijë sikur të gjithë të tjerët dhe duhet t'u kushtohet rëndësi që të kenë mirëqenien e plotë.
- T'u mundësohet drejtoreshave dhe edukatoreve të institucioneve parashkollore private që të marrin trajnimet e nevojshme nga programet e akredituara nga MASHT-i. Kjo është edhe kërkesë nga drejtoreshat e këtyre institucioneve dhe është paraqitur shumë e nevojshme nga edukatoret.
- Të përdoren standardet e njëjta për punë, si në institucione parashkollore publike ashtu edhe në institucione parashkollore private, sepse kriteret e pranimit në punë të edukatoreve në institucion privat janë të njëjta me kriteret e pranimit në punë të edukatoreve në institucion parashkollor publik, ndërsa edukatoret në sektorin privat punojnë me orar më të gjatë dhe marrin pagë të ulët, ndërsa edukatoret në sektorin publik kanë orar më të shkurtër dhe marrin dyfishin e pagës që merr edukatorja në sektorin privat.
- Të ketë bashkëpunim më të mirë ndërmjet institucionit parashkollor dhe prindërve, të kenë prindërit qasje në institucion, në dhomën (klasën) ku fëmijët bëjnë qëndrimin ditor, të kenë qasje në planifikimin e punës bashkë me edukatoren etj.
- Të monitorohet puna edukative dhe kushtet në të cilat realizohet edukimi, përveç nga drejtoresha, edhe nga stafi profesional, pedagog/psikolog, e sidomos nga MASHT-i, për të ngritur cilësinë në këtë nivel të edukimit.

- Të gjendet mundësia që institucionet parashkollore private të subvencionohen nga shteti, në mënyrë që të ketë kushte më të mira për mirëqenien e fëmijëve. Përfshirja më e lartë e fëmijëve në edukim parashkollor, zhvillimi dhe mirëqenia e tyre, janë prioritet i shtetit, andaj me mbështetjen e këtyre institucioneve mund të arrihen këto prioritete, por edhe të rritet numri i edukatoreve të punësuar.

8. PËRFUNDIME

Hulumtimi i realizuar në institucionet parashkollore private na sjell rezultate, të cilat mund të shërbejnë për instancat përgjegjëse, që numri i këtyre institucioneve është në rritje dhe brenda tyre përfshihet një numër i madh i fëmijëve të moshës 6 muaj deri në 6 vjeç, po ashtu edhe një numër i edukatoreve të punësuar. Ligji, udhëzimet administrative që rregullojnë këtë nivel të edukimit, janë në nivel të mirë, por zbatimi i tyre në praktikë ka ngecje dhe sfida.

Institucionet parashkollore private në Kosovë janë të regjistruara në komuna si biznes, por ka institucione që vazhdojnë veprimtarinë e tyre edukative me licencë dhe të atilla që realizojë veprimtarinë pa licencë.

Institucionet parashkollore private nuk kanë mbështetje për trajnime nga MASHT-i, nuk kanë mbështetje financiare as subvencione nga shteti, nuk kanë zbritje në pagesat e faturave të rrymës, ujit, tatimit etj. Edhe pse lejohet hapja e institucioneve private, ato nuk kanë mbështetje financiare nga MASHT-i ose nga komunat. Kjo çështje nuk është saktësuar me Udhëzim Administrativ dhe nuk praktikohet tek ne, por institucionet parashkollore private vetëfinancohen dhe paguajnë tatim për veprimtarinë që e realizojnë, sipas kriterëve që marrin certifikatën e biznesit në komunë.

Rezultatet paraqesin domosdoshmërinë e plotësisimit të kriterëve ligjore për të ekzistuar kjo formë e organizimit të edukimit parashkollor ashtu si duhet. Të krijohen kushtet dhe mundësitë që të gjithë fëmijët e Kosovës të marrin

shërbimin e nevojshëm edukativ dhe të kujdesit, pavarësisht a vijon në institucion parashkollor publik apo privat.

Vëzhgimi dhe monitorimi i cilësisë së punës në këto institucione do të ishte mundësi e trajtimit apo hulumtimit në të ardhmen, për të vlerësuar punën e këtyre institucioneve dhe rezultatet që arrijnë fëmijët e përfshirë në to, sepse nuk është e domosdoshme që vetëm të përfshihen fëmijët në edukim, por edhe çfarë edukimi e kujdesi u ofrohet atyre.

BURIMET

1. *Crowley, K. & Jacobs, G. (2010), Reaching Standards and beyond in Kindergarten, USA, Naeyc.*
2. *Copple, C, Bredekamp, S. (2009), Developmentally Appropriate Practice, Washington, National Association for the Education of Young Children.*
3. *Deva-Zuna, Afërdita (2003) Edukimi i parashkollorit në familje, Prishtinë,*
4. *HMO Solution (2007). Budget and legal analysis of early childhood education in Kosovo, Commissioned by Save the Children Alliance in Kosovo.*
5. *Instituti i Studimeve Pedagogjike (2002) Parashkollori, Tiranë.*
6. *Montessori, Maria, Zbulimi i fëmijës, Përkthyer nga Alda Mukli, 2009, Tiranë, 'Plejad'.*
7. *MASHT - Ligji për edukim parashkollor- 02/L-52, Prishtinë, 2006*
8. *MASHT – Ligji për arsim parauniversitar, Prishtinë, 2011*
9. *MASHT - Udhëzimi Administrativ 15/2016, Licencimi dhe regjistrimi i institucioneve edukative- arsimore parashkollore private, Prishtinë, 2016.*

10. MASHT- Udhëzimi Administrativ 19/2016 - Për përfshirjen e fëmijëve në institucione parashkollore, Prishtinë, 2016.
  11. MASHT- Udhëzimi Administrativ 06/2015- Normativ mbi kuadrin profesional të arsimit të përgjithshëm, Prishtinë, 2017.
  12. Rexhepagiq, Jashar,(2002), Tema të zgjedhura dhe bashkëkohore pedagogjike, Prishtinë, 'Libri shkollor'
  13. Trumbauer, Lisa,(2005), German Immigrants, USA.
  14. Vadahi, Fatmir, (2002), Pedagogjia Parashkollore, Shkodër.
- *About-France.com, Primary and secondary schools in France - from "maternelle" to "lycée". Marrë nga:*
  - *<https://about-france.com/primary-secondary-schools.htm> (23.5.2017)*
  - *The education website, This page you find information about all aspects of Pre-school education in England and Wales. Marrë nga,*
<http://www.theeducationwebsite.co.uk/index.php?page=preschool> (7.6.2017)
  - *Expatica, Preschool in the United Kingdom. Marrë nga:*
  - *https://www.expatica.com/uk/family-essentials/Preschool-in-the-United-Kingdom_107705.html (5.6.2017)*
  - *Ministry of science and education, Preschool Education in the Republic of Croatia. Marrë nga:*
  - *<https://mzo.hr/en/preschool-education-republic-croatia> (15.6.2017)*